

PŘEDOBRAZY JEŽÍŠE KRISTA VE STARÉM ZÁKONĚ

Petr Chalupa

Článek nejprve přibližuje, co se míní termínem „dějiny spásy“. Přechází k typologickému významu Starého zákona a soustředí se zejména na předobrazy Ježíše Krista podle koncilové konstituce o Božím zjevení (Dei Verbum, čl. 14 a 15). Dále se zabývá významem pojmu „Hospodinův pomazaný“ a nastiňuje různá očekávání Mesiáše v době starozákonní. Pak se zaměřuje na řeč o Ježíši jako o Kristu v Novém zákoně. Na závěr varuje před nesprávným pojetím typologického výkladu Starého zákona.

V jakém smyslu „dějiny spásy“?

Chceme se zabývat předobrazy Ježíše Krista ve Starém zákoně. Nejprve se zastavme u toho, co se míní „dějinami spásy“. Věřoucná konstituce o Božím zjevení Druhého vatikánského koncilu (Dei Verbum) se věnuje Starému zákonu ve 4. kapitole. Ve 14. článku se zde objevuje termín „plán spásy“:¹ „Plán spásy, který autoři posvátných knih předpověděli, vylíčili a vyložili, je obsažen v knihách Starého zákona jako pravé Boží slovo. Proto si tyto Bohem inspirované knihy zachovávají trvalou hodnotu: Všechno, co kdysi bylo napsáno, bylo napsáno k našemu poučení, abychom z Písma čerpali vytrvalost a povzbuzení, a tak měli naději (Ř 15,4).“²

Původní latinské „oeconomia salutis“ je termín, kterým se v biblických a teologických vědách označuje Boží řízení světa a lidských dějin, zejména pokud jde o spásu lidstva a jednotlivých lidí. Toto slovní spojení je významově prakticky totožné s výrazem „dějiny spásy“. Co znamená toto slovní spojení, vysvětluje výstižně nedávno zesnulý slovenský exegeta Jozef Heriban: „**Tímto termínem se označuje Boží jednání ve prospěch člověka, projevující se tím, že Bůh chce člověka přivést ke spáse, která se uskutečňuje v dějinách.** Dějiny spásy jsou tedy dějinami (v pravém smyslu slova dějiny), neboť Boží jednání se vztahuje na člověka v jeho konkrétní životní existenci a uskutečňuje se Božími činy, které za sebou v průběhu času následují (zaslíbení spásy po prvotním hříchu, povolání praotců, vysvobození z Egypta, uzavření smlouvy, obsazení zaslíbené země, vtělení Božího Slova, Ježíšova smrt na kříži a jeho zmrtvýchvstání, období církve, Kristův druhý příchod).

Chceme-li správně porozumět dějinám spásy, musíme mít na zřeteli rozdíl mezi biblickým pojmem *dějiny* (popř. dějinný) a pojmem *historie* (popř. historický). Dějiny spásy a jednotlivé spásonosné Boží činy nelze ověřit metodami historiografie, neboť je známe z Božího zjevení a jsou předmětem víry. Proto Bible nepodává historii izraelského národa (v pravém smyslu slova historie), ale to, co historická fakta znamenají pro uskutečnění Božího plánu spásy a pro víru. Historickými fakty v dějinách vyvolaného národa se poukazuje na spásonosné Boží jednání, které však není předmětem historického výzkumu. **Takto jsou dějiny spásy spíše vyznáním víry ve spásonosné Boží jednání než vylíčením historie.** Vyplývá z toho, že dějinné spásonosné činy lze rozumem pochopit a přijmout, a přitom nezakusit existenciálně jejich spásonosný účinek. Například se v dějinách spásy hovoří o paradoxu, že Boží Syn, který nepodléhá časovým a existenčním podmínkám, se stal člověkem (srov. J 1,14). I když tedy je život Ježíše Krista historicky prokazatelný, Ježíšovo poslání a jeho význam pro spásu lze pochopit pouze vírou a v rámci dějin spásy“.³

Typologický význam Starého zákona

Text koncilové konstituce Dei Verbum začíná v 15. článku slovy, která vystihují význam Starého zákona pro nás jako pro křesťany: „Plán spásy ve Starém zákoně byl zaměřen především k tomu, aby připravoval, prorocky ohlašoval (srov. L 24,44; J 5,39; 1 Pt 1,10) a různými předobrazy naznačoval (srov. 1 K 10,11) příchod Krista, vykupitele světa, a příchod mesiášského království“.⁴ V závěru této pasáže se nachází odkaz na 10. kapitolu Prvního listu svatého apoštola Pavla Korintánům. Pavel zachycuje určitou výšeč z Božího plánu spásy: „naši praotcové byli všichni pod oblakovým sloupem, všichni prošli mořem, všichni byli ... v oblaku a moři spojení s Mojžíšem, všichni jedli týž ... pokrm a pili týž ... nápoj...“ (1 K 10,1–4)⁵.

Někteří z praotců však podle Pavla vůbec nezakusili spásonosný účinek těchto událostí. Říká přímo: „A přece se většina z nich Bohu nelíbila; vždyť poušť byla poseta jejich těly“ (1 K 10,5). V následujícím verši odhaluje apoštol, proč už zmíněný výsek z dějin spásy podává pomocí křesťanského způsobu vyjadřování (praotcové byli křtem spojení s Mojžíšem; jedli duchovní pokrm a pili duchovní nápoj; skálou, která je doprovázela, byl Kristus). Domnívá se, že „to vše se stalo nám na výstrahu“ (1 K 10,6). Původní řecký text bychom také mohli přeložit: „**Tyto věci se staly jako příklady (řecky doslova: typy) pro nás.**“ Zde má Starý zákon podle apoštola Pavla typologický význam. Pavel přirovnává události při odchodu Izraele z Egypta a během putování pouští ke křtu a eucharistické hostině. Přirovnáním chce varovat. **Účast na starozákonním spásném dění nezabránila některým lidem v pozdějším odpadnutí od Hospodina.** Podobně nezaručí ani křest a eucharistická hostina absolutní jistotu spásy – nezávisle na chování.⁶ Události při vysvobození z Egypta a při putování pouští mohou tedy být chápány jako typy (předobrazy) toho, co se děje s křesťany, rovněž Bohem vysvobozenými a žijícími určitým způsobem.

Hospodinův Pomazaný

Hebrejský výraz *mašiach* (počeštěno mesiáš), pomazaný, byl při převádění Starého zákona do řečtiny přeložen výrazem *christos* (počeštěno Kristus). Pomazáním byl do svého postavení uváděn především král. Proto se nazýval Pomazaný.

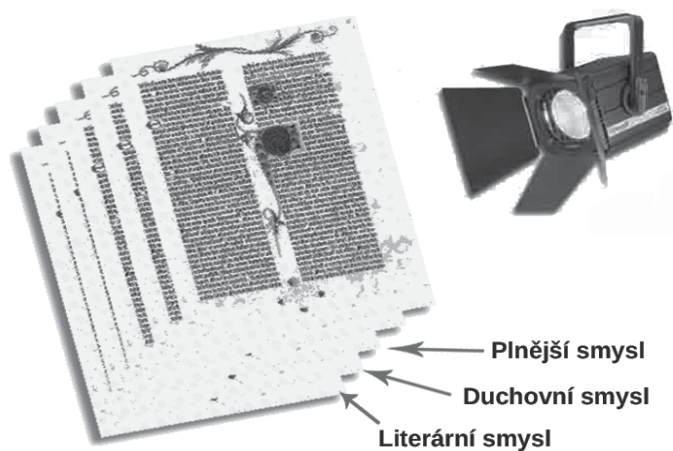
**DOC. PETR
CHALUPA, TH.D.**

Docent biblických věd Starého a Nového zákona, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, exegete Starého zákona, vzájemný vztah diachronních a synchronních metod při výkladu biblického textu. Je ředitelem Českého katolického biblického díla.

Při uvedení na trůn byl král pomazán olejem, byl takto vyňat z každodenního života a pozvednut k důstojnosti Božího syna, jehož úkolem bylo prosazovat Boží vládu na zemi.⁷ Tento význam krále potvrzují takzvané královské žalmy (2; 45; 72; 110) a Nátanovo zaslíbení Davidovi v Druhé knize Samuelově (2 S 7). Proroci však svou kritikou připomínají, že králové nedokázali vždy naplňovat svou úlohu. **Proto očekávají v budoucnosti krále, který přinese spásu.** Jejich výroky vykreslují ideálního krále, jehož vliv daleko přesáhne panování Davida či kteréhokoliv jiného krále. Od konce 8. stol. př. Kr. pomýšlejí proroci Izaiáš (Iz 7,14; 9,1–6; 11,1–9) a Micheáš (Mi 5,1–4) ve svých výpovědích o Pomazaném na krále, který vystoupí v době poslední.

Každá z mesiánských postav Starého zákona může tedy být v rámci typologického přístupu k těmto textům chápána jako předobraz („typos“) Mesiáše.⁸

Typologický význam Starého zákona

Typologický význam Starého zákona můžeme znázornit obrázkem na základě podání dokumentu Papežské biblické komise Výklad Bible v církvi (1993), část II.B - Smysl inspirovaného Písma:

„Je nejen oprávněné, ale přímo nezbytné snažit se určit přesný smysl textů, jaký jim dali jejich autoři“... (světlo reflektoru dopadající na nejspodnější stranu – tzv. literární smysl)

„Velikonoční události, Ježíšova smrt a jeho vzkříšení, radikálně stanovily nový historický kontext, který staví staré texty do nového světla a upravuje jejich smysl. Zvláště některé texty, které musely být v dávných poměrech považovány za nadsázky (např. proroctví, v němž Bůh hovoří o Davidově synovi a slibuje, že „navěky“ upevní jeho trůn: 2 S 7,12-13; 1 Kron 17,11-14), je nyní třeba brát doslovně, protože „Kristus vzkříšený z mrtvých už neumírá“ (Ř 6,9)... Ti, kteří jsou otevření dynamickému aspektu textů, uznají hlubokou kontinuitu a zároveň přechod na odlišnou rovinu: Kristus vládne navěky, ale ne na pozemském Davidově trůnu (srov. Ž 2,7-8 a 110,1.4). (V případech tohoto druhu se hovoří o „duchovním smyslu“ – světlo reflektoru dopadající na druhou stranu zdola)

Poměrně nedávno zavedený název „plněší smysl“ se definuje jako hlubší smysl textu, Bohem zamýšlený, ale lidským autorem jasně nevyjádřený. ...Např. kontext Mt 1,23 dává proroctví z Iz 7,14 o almah (v hebrejštině „dívka, mladá žena“), která počne syna, plněší smysl tím, že užívá překladu Septuaginty (parthenos – v řečtině „panna“): „Panna počne.“ (světlo reflektoru dopadající na třetí stranu zdola – tzv. plněší smysl)

Očekávání Mesiáše (Krista)

„V některých biblických textech prochází naděje na lepší svět skrze naději na člověka, který bude prostředníkem.“⁹ V době po babylónském vyhnanství se můžeme setkat s různými podobami očekávání Mesiáše. V kněžských kruzích jím měl být velekněz (srov. Lv 4,3.5). V druhé části knihy proroka Izaiáš je nositelem spásy Hospodinův služebník (Iz 40,2; 52,13).¹⁰ Hned po skončení babylónského zajetí viděli proroci Ageus (Ag 2,20–23) a Zachariáš (Za 6,9–14) Mesiáše v davidovském princovi Zorobábelovi. V době Ježíšova pozemského života očekávali obyvatelé Kumránu dva Mesiáše, kněžského (z Árona) a davidovského (z Izraele).¹¹ Navzdory naznačené různosti představ mělo očekávání Mesiáše několik společných prvků: Bude pocházet z Davidova rodu, vysvobodí Izraele z cizí nadvlády, bude vládnout obnovenému národu.¹²

Jak se ovšem vyrovnat s výhradou, podle níž nemůže přece být předobrazem Krista osoba, která nebyla ve všem svatá, jako např. Josef Egyptský? Už zmíněná koncilová konstituce o Božím zjevení nás upozorňuje, že „...knihy Starého zákona ... obsahují též věci nedokonalé a dočasné...“. Nelze tedy ani u předobrazů (typů) Mesiáše očekávat, že by to byli lidé naprosto dokonalí, kteří nepodléhali žádné slabosti. O knihách Starého zákona je však zároveň řečeno, že „...je v nich ... ukryto tajemství naší spásy“.¹³ I zde totiž platí, že „Boží slova, vyjádřená lidskými jazyky, se připodobnila lidské mluvě, jako se kdysi Slovo věčného Otce stalo podobným lidem, když na sebe vzalo slabé lidské tělo“.¹⁴ Kdo vírou vyznává tajemství vtělení, nemusí se cítit zaskočen ani lidskou mluvou Starého zákona, ani lidskou slabostí některých postav. Vždyť sám Bůh zvolil právě tuto cestu: Slovo věčného Otce se stalo podobným nám, lidem.

Zvěst o Ježíši jako o Kristu

Pro vznikající církve byl podle svědectví Nového zákona očekávaným Mesiášem Ježíš. „Smrt Mesiáše, ‚židovského krále‘ (Mk 15,26 a par.), vyvolala transformaci pozemsky zaměřeného výkladu královských žalmů a mesiášských proroctví. Jeho vzkříšení a jeho nebeské oslavení jako Božího Syna dalo těmto textům plnost smyslu, předtím nepochopitelnou. Některé výrazy, které se dříve zdály nadsazené, je od té doby třeba brát doslovně. Jevily se jako Bohem připravené k tomu, aby vyjádřily slávu Ježíše Krista, neboť Ježíš je opravdu ‚Pán‘ (Ž 110,1) v nejpřesnějším slova smyslu (Sk 2,36; Fp 2,10–11; Žd 1,10–12;), je Boží Syn (Ž 2,7; Mk 14,62; Ř 1,3–4), Bůh s Bohem (Ž 45,7; Žd 1,8; Jan 1,1; 20,28), jeho království nebude mít konce (Lk 1,32–33; srov. 1 Kron 17,11–14; Ž 45,7; Žid 1,8), a je zároveň ‚knězem navěky‘ (Ž 110,4; Žd 5,6–10; 7,23–24).“¹⁵ Nejstarší vyznání o Ježíšovi tvrdí v různých obměnách, že ho Bůh vzkřísil z mrtvých. Vzkříšením se Bůh ztotožnil s Ježíšem, který byl popraven proto, že vystupoval jako Mesiáš, Kristus. Tento termín se záhy stal titulem, který vystihoval Ježíšovu rovnost Bohu. V Pavlových a pavlovských listech se s ním setkáme čtyřikrát. Jestliže se používá o Ježíšovi, který byl pověšen na kříž a Bohem vzat do nebe, nemůže být nesprávně interpretován v politickém smyslu. Ježíšův titul Mesiáš, Kristus, vychází tedy ze zvěsti o Ježíšově smrti a vzkříšení. Od tohoto titulu se odvozují všechny další výpovědi o něm jako o Kristu. Záhy se stal součástí vlastního jména „Ježíš Kristus“.¹⁶ „S výjimkou několika textů, které poukazují na nepravé mesiáše, je titul *christos* vyhrazen Ježíšovi. Spolu s titulem *Kyrios*, „Pán“, je nejčastějším titulem vyjadřujícím, kdo Ježíš je. Shrnuje jeho tajemství; je předmětem mnoha vyznání víry v Novém zákoně.“¹⁷

David a Goliáš. Ilustrace ze středověkého rukopisu Die Codices Palatini germanici v univerzitní knihovně v Heidelbergu.

Obezřetnost ohledně typologie

Někdy se můžeme v kázáních a katechezích setkat se snahou relativizovat Starý zákon, vidět v něm jen „sluhu“ Nového zákona. Podle tohoto pojetí měl jen připravovat na vlastní a definitivní zjevení v Ježíši Kristu. V tomto pojetí je Starý zákon jen jakýmsi stínovým zaslíbením, teprve Nový zákon naplněním, tedy tou pravou skutečností. Starý zákon zůstane v tomto pojetí pouhým předobrazem (typos) skutečnosti, která plně nastala (antitypos) teprve v Ježíši Kristu. Uplatníme-li takový přístup bez ohledu na to, že Starý zákon může mít význam sám o sobě (a pro Židy jej dodnes má),¹⁸ zpochybníme tak celou jednu část naší Bible a vrátíme se do druhého století, kdy s podobnými názory vystoupil Markion. Jeho nauka však byla prohlášena za bludnou a církve se tak přihlásila k původně židovským spisům jako k součásti svého Písma svatého.

Uvědomili jsme si, jak může být typologie při výkladu Písma svatého užitečná. Uplatňuje se už uvnitř Starého zákona a byla rovněž známá řecky mluvícím Židům. V předcházejícím textu jsme si všimli, že **typologie dokládá věrnost Boha, který v dějinách uskutečňuje svůj plán spásy.** Takto se například zvěstuje a slaví záchrana Izraele z babylónského vyhnanství (druhý exodus) jako aktualizace prvního exodu z Egypta. Mezi oběma je vztah „typos“ a „antitypos“. „Antitypos“ však neruší „typos“, nýbrž žije ze své souvislosti s ním. Z této starozákonní typologie bychom se měli poučit. Nemůžeme upírat hodnotu starozákonnímu předobrazu („typu“), ani chápat novozákonní naplnění („antitypos“) jako jeho protiklad.¹⁹

„Vztahy mezi Písmy a událostmi, které je naplňují, nejsou vždy prostou materiální shodou, nýbrž vztahem vzájemného osvětlování a dialektického pokroku: uvědomujeme si zároveň, že Písma odhalují smysl událostí a události odhalují smysl Písem...“²⁰

Shrnutí

Ať už považujeme za předobraz Ježíše Krista kteroukoli ze starozákonních postav (Mojžíše s jeho úkolem vysvobodit Izraele z otroctví, krále Davida jako Hospodinova pomazaného

atd.), rozhodující skutečností, kterou tyto postavy předznačují, je přesvědčení, že Bůh neopouští člověka v jeho utrpení a chystá jeho záchranu. Teprve tímto pohledem víry se mohou z řady mnoha neštěstí v minulosti stát dějiny spásy. Teprve takto můžeme poznat, že ve Starém i Novém zákoně jde o Boží jednání ve prospěch člověka, které se projevuje tím, že Bůh chce člověka přivést ke spáse.

Praktické podněty k tomuto článku jsou uvedeny na s. 18.

Poznámky:

- 1 Tento termín považovali zřejmě koncilní otcové za velmi významný. Objevuje se např. už v čl. 2 věroučné konstituce o církvi „Lumen Gentium“.
- 2 DRUHÝ Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení „Dei Verbum“*, čl. 14.
- 3 Viz HERIBAN, J. *Průručný lexikón biblických vied*. 2. vyd., Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994, s. 298.
- 4 Viz DRUHÝ Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení „Dei Verbum“*, čl. 15.
- 5 Hvězdička naznačuje, že určitá část citovaného biblického textu byla vypuštěna.
- 6 Srov. „Der erste Brief an die Korinther“, in *Stuttgarter Neues Testament. Einheitsübersetzung mit Kommentar und Erklärungen*. 2. vyd., Stuttgart : Katholische Bibelanstalt, 2004, s. 333n.
- 7 Davidovo jednání se Saulem v První knize Samuelově dokládá, že Pomazaný byl nedotknutelný (srov. 1 Sam 24,7.11; 26,9.11.16.23).
- 8 Např. „David – mesiánský král“ v díle PETRÁČEK, T. *Předobrazy Krista ve Starém zákoně*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 39–42. Je ovšem málo pravděpodobné, že by takovými předobrazy byly bezejmenné hrdinky Starého zákona, jak se autor domnívá na s. 67–72.
- 9 Viz PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, čl. 62.
- 10 V této části prorocké knihy je nositelem titulu Pomazaný dokonce perský král Kýros (srov. Iz 45,1).
- 11 Více k tomu např. SCHUBERT, K. *Bible a dějiny*. Svitavy : Trinitas, 2000, s. 84n.
- 12 Srov. ERNST, M. „Messias/Messiaserwartung“, in Kogler, F., (vyd.), *Herders Neues Bibellexikon*. Freiburg : Herder, 2008, s. 518.
- 13 Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení „Dei Verbum“*, čl. 15.
- 14 Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil. *Věřoučná konstituce o Božím zjevení „Dei Verbum“*, čl. 13.
- 15 Viz PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Výklad Bible v církvi*. III. A. 2.
- 16 Srov. VÖGTLE, A. „Jesus Christus“, in Bauer, J. B. (vyd.), *Bibeltheologisches Wörterbuch*. Graz : Styria, 1994, s. 339n.
- 17 PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, čl. 63.
- 18 „... křesťané mohou a mají připustit, že židovská četba Bible je možná, že navazuje na židovská Písma epochy druhého chrámu, že je četbou analogickou k četbě křesťanské, která se rozvíjela současně“. Viz PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, čl. 22.
- 19 Srov. ZENGER, E. „Heilige Schrift der Juden und der Christen“, in Zenger, E., (vyd.), *Einleitung in das Alte Testament*. Stuttgart : Kohlhammer, 2004, s. 17.
- 20 Viz PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Výklad Bible v církvi*. III. A. 2.

Präfigurationen Jesu Christi im Alten Testament

Abstrakt: Der Artikel bringt zuerst nahe, was der Begriff „Heilsgeschichte“ meint. Er wechselt zu der typologischen Bedeutung des Alten Testaments über und er konzentriert sich besonders auf die Vorbilder von Jesus Christus nach der Konzilskonstitution über die göttliche Offenbarung (Dei Verbum, Nr. 14 und 15). Danach befasst er sich mit der Bedeutung des Begriffs „Gesalbter des Herrn“ und er entwirft verschiedene Messiaserwartungen in der alttestamentlichen Zeit. Schließlich warnt er vor der falschen Auffassung der typologischen Interpretation des Alten Testaments.